

FORN VÄNNEN

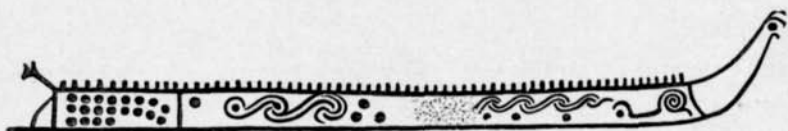
JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Historiska runinskrifter. 1. Yttergårdsstenarna i Orkesta socken, Uppland
Friesen, Otto von

Fornvännen 4, 57-73

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1909_057

Ingår i: samla.raa.se

HISTORISKA RUNINSKRIFTER

AF

OTTO von FRIESEN.

I.

Yttergårdsstenarna i Orkestads socken, Uppland.

Uppland, skildring af land och folk II s. 462 f. har jag i korthet framställt min uppfattning af dessa stenars egenskap af historiska dokument. Jag har för afsikt att i den nedan följande framställningen närmare motivera de åsikter, som å nämnda ställe endast kunde i hufvuddrag antydas.

På Yttergården invid Orkestads kyrka fanns på Hadorphs och Peringskölds tid en runsten — B 2, L 506 — med följande inskrift, se *fig. 1*:

· karsi · uk . . . l rnþairlituraisastai[n]þina · aftir ·
ulf · faþursin · kuþhialbiþans[alu]aukuþsmuþi <R>

d. ä.: "Karse och [Arnbjö?]rn, de läto resa denna sten till minne af sin fader Ulf. Gud och Guds moder hjälpe hans själ".

Ornamentik, stilistik, runtyper och ortografi visa, att denna ristning, ehuru ej signerad, dock är utförd af Asmund Kareson eller en ristare af hans skola. F. ö. är en blick på runstenen från Ängeby i Orkestads grannsocken, Lunda, — B. 28, L 525, D II. 160 — å hvilken Asmund uttryckligen angifvit sig

Öfverstycket: fartygsbild å hällristning från bronsåldern; Ekensberg nära Norrköping.

som ristare, tillräcklig att öfvertyga därom, se *fig. 2*. Yttergårdsstenen 1 är nu försvunnen.

Å "Orkstads bys yttergårdstomt" fann Dybeck under en af sina arkeologiska forskningsfärder runstenen D II. 146. Jag har vid tvenne olika tillfällen granskat denna inskrift och funnit dess lydelse vara:

inul¹frāhafiR²anklati · þrukialtakat³þituasfursta

þistustika[l]t · þa[kalt]þurkitil · þakalt⁴ knutr

¹ En tydligt huggen *a*-bistaf; som hufvudstaf användes en del af en slinga i löpknuten, hvilken skär runslingan. Troligen är *a* här felaktigt, och felet har möjligen föranledts af *a* i det omedelbart följande *hafiR*, hvilket förmodligen i satssammanhanget uttalats *afiR*. ²*a* synes säkert. ³Antingen är i öfverhoppadt eller också får en konturlinje i den här korsande löpknuten fattas som i. ⁴*k* i *knutr* är säkert.

I öfversättning lyder inskriften:

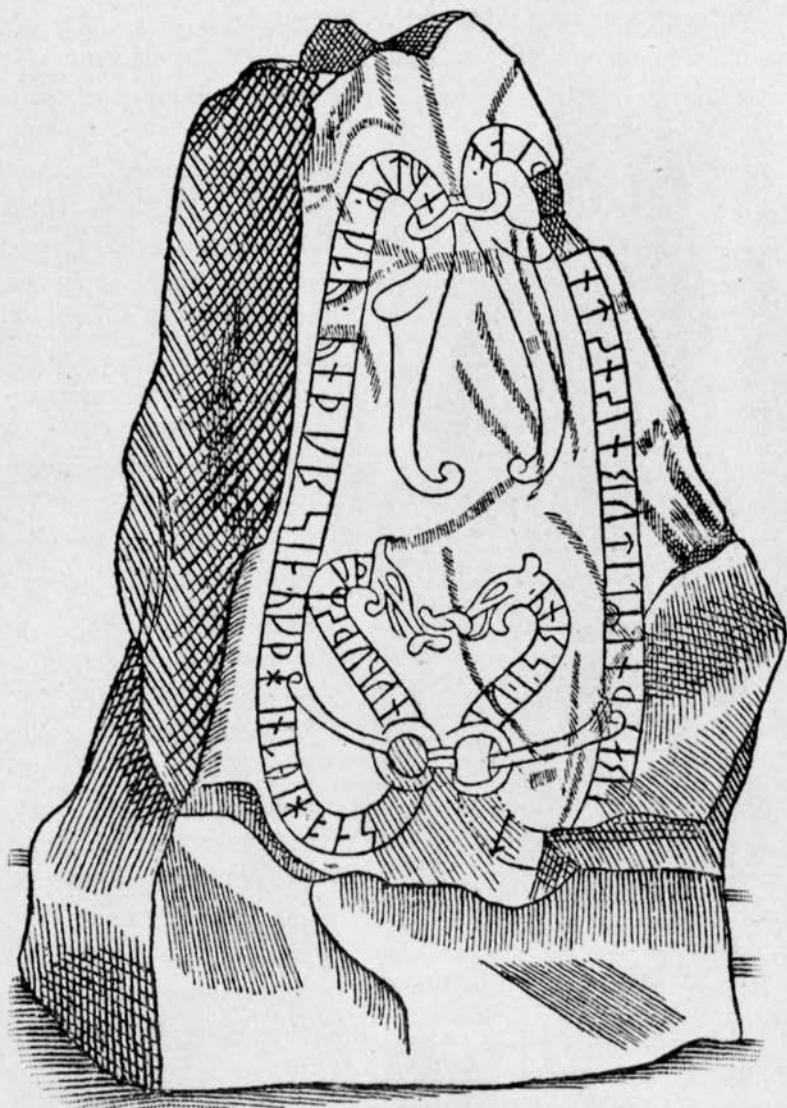
"Men Ulf¹ har i England uppburit brandskatt (eller: sold)³ i tre omgångar: den första var den som ²Toste betalte honom; därpå utbetalte Torkel sådan och slutligen Knut".

¹Jfr Bugge *A. T. f. Sv.* X 341, hvilken dock efter Dybeck läser *Öyulf (aulfr)* i st. f. "Men Ulf" (*in ulfr*) ²*þis* bör upplösas *þit is* (den som) såsom Bugge alternativt föreslår s. 342, jfr de samtida Bällsta-stenarnes *kasat = gats at* "fann behag i". Bugges uppfattning af *þis* såsom *þess* g. sg och hans öfversättning: "Den förste Betaling deraf (af disse tre Betalinger) var den Toste betalte" synes mig knappast tillåtlig. ³Fvn. *giald* betyder bl. a. 'Udbetaling af hvad andre have till gode; det hvormed der betales en hans Tilgodehavende; Betaling hvormed man frikober sig fra Plyndring". En annan uppländsk runinskrift har också förbindelsen *taka giald* näml. D. II. 118 från Väsby i Ösby socken: den lyder enligt hvad jag genom egen granskning varit i tillfälle att öfvertyga mig om:

alit raisa stainþinaftiR¹siksi | alfan · hantuknuts | kialt²anklanti
kuþhialbihansant

d. ä. "Ale l. Alle? lät resa denna sten till sin egen åminnelse. Han uppbar Knutsskatten i England. Gud hjälpe hans ande". Här har *giald* tydligtvis samma betydelse som å Yttergårdsstenen och förekomsten af *tuk = tók* visar, att vi i den egendomliga formen *takat* ha att se ptc-formen fsv. *takit*: sannolikt är *takat* att betrakta som en felaktig skrifning, jfr Kock Paul-Braune-Sievers *Beitr.* 23,499 noten. Mest känd i forntidens historia är den i England utskrifna danagälden, en skatt som af landets höfdingar indrefs från inbyggarna och utbetaltes till vikingahären — och naturligtvis närmast till dess befälhavare — för att befria landet från dennas plundringståg.

Hvad *taka* beträffar har detta ord utom betydelsen 'sätta sig i besittning af ng' jämväl bet.' få, erhålla, uppbära'. Toste, þorketil och Knut behöfva

Efter Bantil.

Fig. 1. Yttergårdsstenen 1.

sålunda icke fattas såsom inhemska höfdingar som till vikingarne erlægga en från dem utpressad brandskatt. Jag skall nedan visa, att de fastmer äro

de vikingahöfdingar, som till sina män utbetala hvad som från de med plundring hotade indrifvits.

Äfven denna af Dybeck å Yttergården funna sten är ristad af Asmund eller någon honom närstående runmästare,

Foto af förf.

Fig. 2. Ängebysten i Lunda s:n.

ehuru den visserligen lika litet som Yttergårdsstenen 1 är signerad. Vi finna alltså å samma gård tvenne stenar, ristade af samma man och båda omhandlande en man vid namn Ulf. Då den senare inskriften (Yttergårdsst. 2) icke anger öfver hvem den är rest och öfverhufvud har en formulering som är likartad med de upplysningar om någon af de i en inskrift nämnda personerna, hvilka som tillägg pläga fogas till det normala formuläret, kan det icke råda något tvifvel om att båda stenarne tillhöra ett och samma monument och alltså samtidigt restes efter samme man, Ulf.

De upplysningar, som om honom lämnas å Yttergårdsstenen 2, äro ytterst värdefulla, då de nämna personer som intaga en dominerande ställning i vikingatidens historia och hänvisa till händelser som äro från utförligare och med dem samtida källor väl bekanta.

För att vinna öfverskådlighet och en fast bakgrund till

den följande bevisföringen vill jag här efter Steenstrups framställning i *Normannerne* III s. 173 ff ge en kort öfversikt öfver vikingatågens historia i England under det skede, dit de ofvan anförda uppländska runstenarna hänvisa oss — tiden omkring år 1000. Från midten af 900-talet åtnjöt England under en mansålder ostörd ro för de nordiska sjöröfvarnes plundringar. Det var framför andra sin utmärkte konung Eadgar, som anglosaxarna hade att tacka för detta. Hvad som mer än något torde ha afskräckt vikingarna från att göra England till mål för sina plundringståg var att Eadgar satt försvarsväsendet i ett ypperligt skick: icke mindre än 3600 krigsfartyg skall han årligen ha mönstrat i landets farvatten. Knappast hade emellertid ett lustrum förflutit efter hans död (975), förrän landet åter låg öppet och försvarslöst prisgifvet åt plundrarne. På tronen satt då Aethelred, hvars oskicklighet att föra spiran i så bistra tider som de dåvarande bäst karakteriseras af hans vedernamn "den rådvile". I hela 28 år varade denne usle konungs regemente och under hela denna tid var landet en tummelplats för skilda vikingahöfdingars dådlust och penningebegär. Folket sjönk moraliskt och ekonomiskt i ett ditills osedt elände, och först när den store Alfreds konungaätt

Foto. af förf.

Fig. 3. Yttergårdsstenen 2.

var fördrifven från sina fäders konungastol och den mest betydande af de främmande inkräktarne — Knut den store — definitivt öfvertagit kronan, fick det olyckliga landet andrum att börja återuppbygga hvad en mansålders olyckor så i grunden nedslagit. — Det hade icke gått två år af Aethelreds regering då de första vikingarne uppenbara sig och plundra Southampton (980), och under 80-talet vimlar Irländska sjön af vikingafloetter, som göra strandhugg rundt om på kusterna såväl af Irland, Skotland, Bretland (Wales) som England och bortföra med sig fångar och byte. Enligt källornas vittnesbörd är hufvudkontingenten af dessa vikingar danskar, äfven om det är oförnekligt, att äfven andra skandinaver funnits bland dem. År 991 antar vikingatågen till England en än allvarligare karaktär, i det att vikingarne nu börja uppträda i stora väl organiserade härar, som i skilda riktningar genomströfva landet och genom manskapets rörlighet och vapenförhet och ledningens skicklighet veta att krossa eller undvika de härar som utsändas emot dem. Nämnda år landar en nordisk flotta under anförande af Olaf Tryggvason, Gudmund och Justin. Efter att ha förhärjat stora delar af det sydöstliga England tillkämpa de sig vid Maldon nordost om London en afgörande seger öfver de engelska trupperna. Allt motstånd var brutet, och man tillgrep för första gången en åtgärd för att bli inkräktarne kvitt, som senare ödesdigert ofta skulle komma till användning: man köpte sig fred för en stor summa penningar, denna gång 10000 pund. Vikingafloattan vände sig de närmaste åren åt annat håll. Men snart brytes freden af kung Aethelred, och 994 komma Sven tveskägg och Olof Tryggvason till London och härja efter ett fruktlöst anfall på staden i sydliga delarna af landet. Aethelred måste bedja om fred, hvilken beviljades mot en summa af 16000 pd. Olof Tryggvason seglar till Norge för att taga sina fäders konungastol i besittning, och den återstående vikingahären beger sig på nya härnadståg till Bretland och Saxland. Redan 994 hade f. ö. danskar och svenskar i förening gjort ett djärft

tåg till Elbebygderna, se *Norm.* III s. 248, ett tåg som, såsom jag i det följande skall visa, kanske just finnes omnämndt på den ena af de sörmländska Grindastenarna. År 997 börja härjningarna på nytt — denna gång i sydvästra England. Vikingarne ha sitt vinterkvarter å Wight och förnya härifrån år efter år sina anfall. Efter ett års uppehåll hos sina fränder i Normandie återvänder vikingahären år 1001, härjar på sydkusten och levererar flera fältslag med vanlig framgång. Efter fruktansvärda nederlag och hemsökelse måste anglosaxarne köpa fred på nytt. Priset var nu 24000 pd och underhåll åt krigarne. Åter bryter den dåraktige konungen freden. På S:t Briccii dag (d. 13 nov.) 1002 låter Aethelred mörda alla danskar i England. Hämden lät icke vänta på sig. Kung Sven står åter (1003) med sin fruktansvärda här på fastlandet, som han genomkorsar i skilda riktningar under utöfvande af vikingars vanda gärningar. Nästa år härjas rikets östliga delar. Åter köpes en fred för pengar, men den brytes snart, denna gång som det synes af Sven. En fruktansvärd hungersnöd drifver emellertid Sven och hans trupper ur landet 1005, men året efter stå de åter med en väldig skeppshär på det olyckliga Englands grund. Nya härjningar i öster. Aethelred samlar en här och söker ett fältslag, men Sven viker skickligt undan och företar ett stort ströftåg genom riket. Mot jultiden köpa engelsmännen på nytt fred mot erläggande af en "gäld" på 36000 pd. Freden varade i två år. Men tydligtvis var det alltför tacksamt att påföra England krig, för att folk med så stort sinne för gods och guld och så skarpa klingor och säker hand som nordborna i längden skulle kunna motstå lockelsen. En ny fiende dyker nu upp — Jomsvikingarna. År 1009 kommer Thorkel den höge, Strut-Haralds son och Sigvald jarls broder, samt kort därpå hans bröder Hemming och Eilif. Canterbury friköper sig för 3000 pund, stora delar af södra och sydöstra England plundras och man riktar, ehuru förgäfvets, upprepade anfall mot London. Ofreden fortsattes de följande åren. Anglosaxarne besegrades äfven å öppna fäl-

tet, när de någon gång samlat en här (Ringmere); Kent, Sussex, Hamp- och Berkshire, Essex, Öst-angeln, Oxfordshire och Buckinghamshire, Bedford och Thempsford ödelades. Alltid visste de nordiska ströfkåreerna att undvika de trupper Aethelred sändt ut emot dem. Så fortgår det år efter år, och snart ha jomsvikingarne hemsökt nära nog hela landet. När omsider fred slutes, fastställes "gälden" till 48000 pd. Aethelred drar emellertid ut på tiden med summans erläggande, hvilket hade till följd att Canterbury stormas och intages. Sedan summan erlagts, seglar flottan hem; endast Torkel med 45 skepp träder år 1012 i den engelske konungens tjänst mot ersättning af kläder och föda. Torkel synes ha insatts till jarl öfver Ostangeln. Men lugnet blir af kort varaktighet. När jomsvikingarna slutat tar åter kung Sven vid. År 1013 kommer han på en präktig flotta som fiende till England. Denna gång åtföljes han af sin unge son Knut, som inom kort skulle blifva en af de största härskare England någonsin egt. Sven var framgångsrik som vanligt. London kunde han visserligen icke taga, ty här mötte han en motståndare, som var honom vuxen, och trupper, som voro hans landsmän: Torkel den höge med hans jomsvikingar. Till en början vänder han sig mot det nordliga England, som han eröfrar ända ned till Wætlingastreet, och därefter underlägger han sig de västra delarna af riket. Snart kunde han betrakta sig som Englands konung. Äfven London uppger sitt i längden hopplösa motstånd, och Aethelred och Torkel draga till Greenwich, där ännu en engelsk här — väsentligen bestående af nordmän — är samlad. Så dör kung Sven — lika oväntadt för vänner som för fiender — den 3 febr. 1014. Knut var ännu ung och okänd. Engelsmännen begynte att åter ansluta sig till Aethelred. Knut måste lemna England och seglade till Danmark. Aethelred syntes åter i okvald besittning af Englands krona, och riket hade åter kommit till någorlunda lugn och ro. Visserligen var lugnet äfven denna gång dyrköpt: den greenwickska vikingaflottan kräde som ersättning för sina tjänster 21000 pund och

erhöll också hvad den kräfde. Aethelred hade intet annat att göra. Men det dyrköpta lugnet skulle också bli högst kortvarigt. Den engelske konungen hade haft en framgång och med en naturlags ofelbara verkan utlöste denna hans öfvermod, som aldrig tyglades af någon tanke på följderna af hans kortsynta handlingar. Åter anställde han ett blodbad på danskarna, och ett af offren för detta blef Hemming, Torkel den höges broder. Torkel ville ej längre tjäna sin broders bane-man. Han landar kort därefter med 9 skepp i Danmark och stärker Knut i hans redan förut fattade beslut att anfalla England och beröfva Aethelred kronan. Knut erhåller betydande hjälptrupper från sin styfbror Olof Skötkonung i Sverige och med en dansk-svensk här om 200 skepp seglar han åter öfver Nordsjön 1015. Under detta och följande år bemäktigar sig Knut hela riket med undantag af London. Kung Aethelred dör (1016) och efterträdes af sin tappre och duglige son, Eadmund, hvilken, så förtvifladt hans läge än från början var, verkligen lyckas besegra Knut i en rad fältslag. Först i striden vid Assandun förmår Knut afbryta sin fruktansvärde motståndares segertåg och detta endast genom förräderi af en illa beryktad engelsk öfverlöpare, Eadric streona. En fred afslutes mellan de båda kungarna af innehåll att riket delas: norra delen tillfaller Knut, den södra Eadmund. Sådant var läget, när Eadmund den 30 nov. 1016 aflider. I början af följande år hyllas Knut af hela Englands folk som landets ende rättmätige konung. Af hänsyn till de svåra tiderna och landets starka behof af fred och ro uteslötos medlemmarne af den gamla konungaätten från tronen: ingen af dem syntes mäktig konungakronans börda. År 1018 utbetalte Knut till sina nordiska stridsmän en sold på icke mindre än 82500 pund, en summa som endast med svårighet kunde utpressas af det genom oafbrutna plundringar, härtåg och skatteutskrifningar utarmade folket. Nordmännen vände, så när som på 40 skepp, hvilka kvarstanna i Knuts tjänst, åter till sina respektive hemorter med sitt byte och sin sold ("danagäld").

Jag har ansett det nödvändigt att så utförligt återgifva de viktiga dragen i detta skede af de engelska vikingatågen därför, att det endast mot denna bakgrund blir möjligt för läsaren att bilda sig samma bestämda öfvertygelse, som den jag själf vunnit, att Orkestadsstenens Torkel och Knut äro identiska med Torkel den höge och Knut den store.

Redan Stephens har i sitt 1870 utkomna arbete *On Scandinavian runic stones which speak of Knut the Great* s. 14 ff. (i *The Archæologia* 4:to vol. 43 p. 97 ff) förklarar vår inskrifts *knutr* såsom Knut den store. Bugge, *A. T. f. S. X* s. 343, säger: Tosti, þorketill og Knutr maa efter Sammenhængen have været Høvdinger i England. Men man kan af Sammenhængen ikke se, over hvor stort Landskab de har havt Myndighed. Deres Navne vise, at det har været Høvdinger af nordisk Byrd. Naar det i Indskriften siges, at først Toste, saa Thorketil, endelig Knut har (for at undgaa Plyndring) i England betalt Skat enten til Øiulf¹ eller til en nordisk Viking, i hvis Hær Øiulf var, saa behøver dette vist nok icke at forstaaes bogstaveligt, men det kan være et pralende Udtryk for at den nordiske Viking udpressede Penge af engelske Landskaber, som var underlagte Toste, Thorketil, Knut“. Bugge finner därpå att inskriftens palæografiska och språkliga karaktär hänvisar den till tiden omkring 1020. Han finner följaktligen Stephens antagande att *knutr* är Knut den store sannolikt och tillägger: “Man vil neppe kunne benegte, at det kunde forekomme slige Overfald af Vikinger paa Dele af England, som laa under Knut, i den første Tid efter Sven Tjugeskjægs Død, førend Knut endnu havde befæstet sit Herredømme i England“. Och vidare: “Hvis den i Indskriften nævnte Knut er Knut den mæktige, ligger det nær, ved Thorketil at tænke paa Thorkel den høie, der kom til England 1009. Men muligheden af, at Thorketil og Knut, som Indskriften nævner, kan være andre mindre fremtrædende nordiske Høvdinger i England vil jeg ikke benegte“.

¹ Så läste, som vi ofvan sågo, Bugge efter Dybeck Ulfs namn.

Redan innan jag observerat att Bugge gjort ofvan anförda uttalanden, hade jag kommit på samma tanke som han be-
träffande Torketils och Knuts identitet med Torkel den höge
och Knut den store, men — såsom f. ö. framgår af min öfver-
sättning af inskriften ofvan s. 58 — jag uppfattar Ulfs förhål-
lande till Torkel och Knut — och följaktligen äfven till Toste
— väsentligen annorlunda. Bugge betraktar de sistnämde utan
vidare såsom höfdingar öfver engelska landsdelar, hvilka brand-
skattas af nordiska vikingar. Detta tvingar honom till flere
antaganden, som icke litet försvaga sannolikheten af hans upp-
fattning om hvilka de personer äro, som inskriften omnämner.
Det är till en början rätt märkligt, att de engelska höfdingar
Ulf hemsöker samtliga bära nordiska namn. Flertalet höfding-
gar, som vi möta i den tidens historia, bära dock anglosaxiska
— som man ju har rätt att vänta. Vidare måste Bugge an-
taga, att vikingaöfverfallen på Knut eller hans landskap skett
vid den tid, då Knut ännu ej befäst sitt välde i England. Trots
det de historiska källorna från denna tid flyta ganska ymnigt,
ha de dock intet att berätta om några dylika. Att England
öfverhufvud vid denna tid varit utsatt för sådana är af histo-
riska grunder osannolikt. Vi sågo nämligen ofvan s. 62 att
vikingarna från början af 990-talet måste organisera sig i större
flottor och härar under en gemensam öfverbefälhafvare: utsik-
ter för en liten höfding med en handfull krigare att vinna
byte och utkräfva skatter funnos ej mera som tidigare för
handen. Knuts uppträdande i England faller helt och hållet
inom den tid då sjöröfveriet måst ordnas i stort och då inga
smärre öfverfall omnämnas: enstaka senare ankommande skepp
och småflottor fingo söka att bli upptagna i den stora vikin-
gahären. Slutligen bör man tydligen icke utan tvång tumma
på inskriftens uttryckliga uppgift att det var Toste, Torkel och
Knut som utbetalte (**galt**) "gälden" åt Ulf.¹

¹ Inskriften är icke affattad i versform, såsom Bugge antar; Asmund använder icke bunden stil.

Det ligger i sakens egen natur att den brandskatt, som indrefs af besegrade eller till underkastelse skrämnda land eller landsdelar, närmast utbetaltes till segrarnes anförare, som sedan hade att fördela medlen på sina underlydande och ombesörja att hvar och en fick uppbära sin vederbörliga andel. Sedd mot bakgrunden af denna uppfattning blir tolkningen enkel och otvungen af en visa af Ottar svarte som anföres i Heimskringla Olof d. hel. saga, kap. 7 och Olof d. hel. saga, Kristiania 1853 kap. 22.

*Gildir, komt at gialdi
gotneskum her, flotna;
þorðut þér at varða
þjóðlond firar røndu;
eller þat land, iofurr, brandi; etc.*

Det är här fråga om det anfall på Gotland, som Olof gjorde efter det han lyckats rädda sin flotta ut ur Mälaren, undan Olof Skötkonung, genom att gräva en kanal öfver Agnafit. De första två raderna fattas allmänt som: *gildir flotna, komt at gialdi gotneskum her*. F. Jónsson öfversätter *gildir* på detta ställe med "den der giver noget sin fulde gyldighed" och *gildir flotna* "den der giver mændene lejlighed til at vise, hvad de duer til". Som stöd för denna betydelse anför han en strof ur Guttorm Sindres Hákonardrápa, där han tolkar *gildir handar vafs* med "den som ger ringen värde", nota bene för den nye egaren därigenom att den gifmilde fursten skänker honom den. Då *gilda* brukas i samma betydelse "betala, utgöra, prestera (gifva)" som *gialda*, är denna öfversättning tydligen onödigt invecklad, hvilket också gäller om hans tolkning af *gildir flotna*. Afgjort att föredraga äro de äldre förklaringsarna "sökrikeres soldyder" Munch o. Unger O H 1853 s. 256 och "qui stipendium dat (militibus) aut exigit stipendium (a victis)", Egilsson Lex. poet. s. *gildir*. Af den citerade visuhelmingen är innebörden uppenbarligen den, att Olof tvingade gutarne att erlægga brandskatt, och *gildir flotna* betecknar troligen Olof som den, som åt sina vikingar (*flotna*) utbetalte den

giald han lyckats afpressa öborna: *gildir* kan fattas som nomen agentis till *gilda* "utbetala, utgifva" eller som afledning af *giald* "den som tar befattning med (vikingarnas) *giald* (brandskatt)". Jfr *auðgildandi* "erogans aurum, utbetalande guldet" (annorlunda F. Jónsson, *Den norsk-islandske Skjalded.* 159) och *auðar gildir* 'utdelare af rikedomar'; *gildir handar vafs* "ringutdelare". — Som bekant eger *gildir* äfven betydelsen "som gör något sådant det bör vara" i anslutning till *gilda* i betydelsen "göra fullgod (*gildir*)". Så bör *gildir* tolkas i *gildir óðar* "poeta" Gísla saga Súrssonar ed. F. Jónsson s. 80 (i *Altnord. sagabibl.* 10) eg. "som gör ett kväde, som är värdt det pris man betalar för ett sådant"; *gildir Yggs hialdrs* "han som ger striden dess rätta art", Olafsdr. Tryggvasoner m. fl. Men denna betydelse bör skiljas från den tidigare nämnda. Samma betydelsedubbelhet möter hos *gildandi*: *auðgildandi* "godsutdelande" och *iárn-sveims hyrgildandi* af *iárnsveims hyrr* 'spjutvimlets eld = svärdet' och *gilda* 'ge värde', altså 'som skänker svärdet dess värde, låter det verka'.

Följande omständigheter synas mig afgörande för den här föreliggande frågans bedömande.

1. Orkestadsstenarne äro ristade af Asmund Karasun, se ofvan s. 57 f. Denne runmästare tillhör förra hälften af 1000-talet. Detta betygas bl. a. däraf, att runan *þ* af honom aldrig brukas med vare sig ljudvärdet *o* eller (onasaleradt) *a*: den betecknar hos honom städse *q* — jag bygger härvid icke blott på de 19 inskrifter han själf signerat utan också på hans osignerade ristningar, hvilka äro ungefär lika talrika: alltså på inalles närmare 40 inskrifter.

2. Vikingatågen till England och därmed följande brandskattning af landet upphör under detta skede (1000—1050) med Knuts seger och hyllande som engelsk konung (1016—17)¹. Visserligen utgick äfven senare en obetydlig skatt, hvilken synes ha kallats *giald* till den handfull skepp med nor-

¹ Jag bortser från det ensamstående anfallet på Kent och Essex 1048 af norrmen Erling och Lodin, *Ags. Chron.* vid 1048.

disk besättning, som allt framgent stod i Knuts och hans efterträdares sold. Denna skatt steg endast vid ett tillfälle till ett betydande belopp — under Hardaknut († 1042). Det är dock tydligt af namnolikheten (**knutr**), att det ej är någon af dessa sistnämnda utbetalningar som åsyftas. Redan häraf är det tydligt, att Orkestastenen åsyftar händelserna i England under det skede af vikingatågen, som faller mellan åren 980 och 1018.

3. Hufvuddragen af detta skedes historia måste ha varit välbekanta i Svitjud under förra hälften af 1000-talet. Betydande svenska trupper hade ju understödt Knut i striden och å ort och ställe skaffat sig upplysningar. När därför Asmund uttrycker sig så som han gör, måste han med þurkitil och **knutr** — såsom det framgår vid jämförelse med den skildring jag ofvan s. 61 ff. gifvit — åsyfta de berömde vikingahöfdingarna Torkel den höge och Knut den store. Jag hänvisar i detta sammanhang också till hans uttryck å Väsby-stenen i Ösby (ofvan s. 58) **tuk (k)nuts kialt**. Om det varit några mindre betydande höfdingar — underbefälhafvare alltså i vikingahären — som han afsett, måste han ha angifvit detta för att undvika förväxling med de för hvar upplyst svensk välbekante stormännen med samma namn. Och det vore väl äfven skäligen tvifvelaktigt, om Ulfs söner ansett det mödan värdt att uppräknat namnen på de män, bland hvilkas trupper fadern tjänat, om dessa icke just varit välbekanta män bland den menighet, till hvilken stenarne skulle tala. Lika litet kan angifvandet af de þru **gialt** ha varit af någon effekt, om ej denna notis setts mot bakgrunden af det allmänt kända **knutskialt**.

4. Orkestadstenen 2 uppräknar Ulfs höfvidsmän i strängt kronologisk ordning. Detta framgår af själfva stiliseringen: "det var den första utbetalningen, den som **tusti** erlade, därpå þurkitil, därpå (slutligen) **knutr**". Men denna ordning är ock den, i hvilken Torkel den höge och Knut uppträdde som öfverbefälhafvare för vikingahärrar i England.

þurkitil och **knutr** anser jag alltså vara identifierade —

med så stor sannolikhet, som öfverhufvud kan vinnas, då man har att konfrontera två källor af så olika art som engelska annalisters och svenska vikingars uppgifter. Men hvem var **tusti**? Denna fråga är desto vanskligare att besvara som de engelska urkunderna icke känna någon nordisk höfding af detta namn från detta skede af vikingatiden. Söka vi ledning i nordiska källor, faller vår blick först på en svensk höfding, *Skoglar-Tosti*. Liksom Knut den store och Torkel den höge i Snorres konungasagor äro de mäst framträdande bärarne af namnen Torkel och Knut, så är den nämnde svensken den ende nordbo med namnet Toste, som samma sagor behandla. De nordiska historiska skrifterna nämna honom af tre olika anledningar: som fader till den fräjdade Sigrïd Storråda, som farfader till västgöta-jarlen Ragnvald Ulfsson (Olafs saga hins helga, Kristiania 1853 s. 27 och Jofraskinna, se F. Jónsson Heimskr. II. 28 not. och 100 a) och såsom en berömd vikingahöfding, till hvilken Olaf den heliges fader, Harald grenske, landsflyktig begaf sig omkr. år 970 för att under hans ledning deltaga i vikingafärder. Snorre säger i sistnämnda sammanhang, Hkr. I. 245: "Toste hette en man i Svitjud, som var den mäktigaste och mest ansedde i detta land bland alla dem, som icke buro furstlig titel. Han var en stor viking, som långa tider låg ute i härnad; han kallades (därför) Skoguls Toste". Tyvärr uppges ingenstädes hvart han riktade sina plundringståg, om i öster- eller västerväg. För att hans färder äfven gällde länderna kring Nordsjön, kan den omständigheten tala, att han var välbekant för norrman och isländare. Tydligt är emellertid, att han förvärfvat sig högst betydande rikedomar på sina färder. Detta framgår däraf, att hans dotter, oaktadt hon ej var af furstlig börd, dock blef gift med själfva Sveakungen Erik segersäll, och att hon städse i sagorna skildras såsom ägarinna af mycket betydande jordagods. Redan omkring år 970, då Harald grenske uppsökte honom, var Toste en berömd man. Han bör följaktigen då ha varit åtminstone en 25—30 års man. En annan ledning för bedömande af

hans ungefärliga ålder ger hans sonson Ragnvald jarls giftermål med Olof Tryggvasons syster Ingeborg år 1000. Om vi nämligen beräkna, att Toste liksom hans son Ulf och sonsonen voro 20 års män, då de gifte sig, har Toste år 1000 varit 60 år, om han då lefde. Beräkna vi minimiåldern för en man, då han gifte sig till 17 år, skulle Toste följaktligen år 1000 ha varit 51 år. Af de gjorda beräkningarna och de isländska sagornas uppgifter framgår så mycket, att Toste på 980-talet bör ha stått i sina bästa år och att han omkring år 1000 mycket väl kan ha uppträdt som ledare för krigiska företag. För ålderns skull kan Skoglar-Tosti sålunda mycket väl ha varit identisk med Orkestad-stenens **tusti**. Tosti har varit äldre samtida med Torkel och Knut. Men ordningsföljden å Orkestad-stenen synes ange, att **tusti** stod i samma förhållande till **þurkitil** och **knutr**. Det är ett naturligt uppslag till uppsvensken Ulfs deltagande i vikingafärderna till England, att han först inträder i den uppsvenske höfdingen Tostes tjänst. Att svenskarne redan före Knut den stores tåg till England i större antal tager del i anfällen på nordsjö-länderna veta vi af "ascomanernas" plundringar i Elbemyningen 994 och följande år. Dessa "ascomanner" uppges af Adam uttryckligen ha varit svenskar och daner. Snarast har **tusti** hemsökt England mellan åren 980 och 990: efter denna tid uppträda nämligen vikingarna organiserade i stora härar under befälhafvare, hvars namn synas vara fulltaligt kända: Gudmund Stegitans son, Justin, Olof Tryggvason, Sven Tveskägg, Torkil den höge, dennes bröder Hemming och Eilif samt slutligen Knut. 980-talet utmärkte sig för en rad mindre strandhugg och kortare ströftåg under ledare, hvilkas namn icke bevarats till eftervärlden af de engelska annalisterna. Att **tusti** härjat England, därom råder intet tvifvel; att han stått i paritet med **þurkitil** och **knutr**, synes framgå af det sätt, hvarpå stenen nämner honom. Det synes sålunda icke sannolikt, att han varit underbefälhafvare till någon af dem. En möjlighet är kanske att **tusti** är identisk med den ofvan nämde *Iustin*. Detta namn

möter i ags. källor från 1000-talet under formerna *Iustan*, *-sten*, *-sleg(e)n*, *-stin* och torde vara identiskt med och lånat från det nordiska *Iósteinn*. Iustin, Gudmunds och Olofs medanförelare, är enl. Searle *Onomasticon anglosaxonicum* den första bäraren af namnet. Den äldsta urkund, hvori dessa vikingahöfdingars namn möta oss, är fredsfördraget mellan dem och Ethelred, hvilket anföres af Liebermann *Die Gesetze der Angelsachsen* p. 220. Fördraget torde ursprungligen ha varit affattadt på anglosaxiska (Liebermann ib. pag. 535). Den äldsta bevarade handskriften af urkunden i fråga är från c:a 1125. Utgifvaren föreslår att ändra det obegripliga *Stegitan (Stegetan) sunu* till *Scegcan sunu*. Men föreligger här ett fel, är det heller icke omöjligt att ett äldre *Tusti* feluppfattats eller omtydts till *Iustin* efter det på 1000-talet välkända nordiska namnet och följaktligen icke associerats med det historiskt identiska, men till formen (vokalismen) afvikande, från nord. likaledes lånade *Tostig*. — Hvad Gudmund Skæggiason beträffar, torde han knappast ha varit norrman, då namnet Gudmund i Norge enligt Lind, *Norsk-isländska dopnamn*, knappast förekommer före 1250. På 1000-talet är namnet i Sverige icke särdeles vanligt; sannolikt var väl Gudmund dansk.

Äfven om jag icke är blind för att vi här befinna oss på osäkrare grund än då det gällde att identifiera *þurkitil* och *knutr*, så vill jag likväl hålla det sannolikt, att Orkestadstens *tusti* är de västnordiska källornas *Skoglar-Toste*. När mast låg också för de efterkommande som läste stenen att tänka på denne frejdade landsman, hvars krigiska stordåd voro väl kända och hvilken nådde så högt i ära och anseende, att själfva Svea-konungen, den vidtberömde Erik Segersäll, äktade hans dotter.

II. Grindastenen i Spelviks socken, Södermanland.

En annan sten, hvars uppgifter hänvisa just till det tidskede som ofvan skildrats — vikingatågen till England under tiden 980-1017 — är den af Boije funna stenen från Grinda i Spelviks sn, Södermanland, *Sv. Fornminnesfören. Tidskr.* V. 157. Stenen i fråga har jag haft tillfälle att undersöka den 3 aug. 1904. Dess inskrift lyder:

: kriutkar¹þr : ainriþi : suniR : kiarþu : at : faþur :
 snialan :: kuþuiR : uar² :: uastr : a : aklati⁴ : kialti
 : skifti⁵ : burkiR : a : sahks | lanti : suti⁶ : kaula⁷ :

¹r är något missbildadt; ristaren är tydligen mindre öfvad. ²Såväl hufvudstaf som bistaf äro i topparne något skadade. ³Punkterna missbildade, se fig. 4. ⁴Faktiskt har i en kort huggen bistaf något nedom toppen, alltså l. ⁵Den öfversta stafven af s kan jag ej med säkerhet urskilja. ⁶i har en från runans bas snedt upp åt vänster löpande, säkert huggen staf. Hela ordet är å den här återgifna afbildningen undanskymdt af en framför liggande sten. ⁷a-bistafven är säker på inre, något osäker på yttre sidan. Boije läser sålunda orätt kauli eller karli; runan u står för r jämväl Bautil 753 och 759.

D. ä. "Griutgard och Endride, sönerna (till Gudvir),¹ bevisade sin käcke fader den sista tjänsten.² Gudvir (fadern) var västerut: i England fick han andel i (dana)gälden i Saxland (d. v. s. trakterna kring Elbe och Weser samt nämnda floders mynningar) stormade han skickligt³ borgar^{4*}.

¹Angående stiliseringen se noten nedan. ²kiarþu at står här och å Enebysten (se noten nedan) absolut (utan objekt: mirki l. d.) i sannolikt samma betydelse som kiarþu iftiR å Kolunda-stenen (se noten nedan) och Ballsta-stenen (*Uppland, skildring af land och folk* II s. 466) d. v. s. 'hedra någons minne, bevisa någon den sista tjänsten' (däri inbegripet resandet af minnesvård). ³karla = fvn. gerla 'fulländadt, skickligt, duktigt'. ⁴Griutgard förekommer icke äljest i fsv. eller fda. Däremot är ordet vanligt i fno. -isl. Sannolikt har Gudvir uppkallat sin förstfödde efter en norrman eller isländare, som han råkat på sina västerfärder. Jfr att Flerång-stenens Knut troligen är uppkallad efter Knut den store, i hvars tjänst fadren kanske varit (*Uppland* II s. 468).

* Enligt Brate, *Runverser* s. 351, skall inskriften vara affattad i versform af en typ, som han i *Fornordisk metrik* s. 70 f. kallar Grindastrofen:

Vi funno af den ofvan gifna öfversikten af vikingatågen i England under deras senare skede, att kung Ethelred i mid-

Foto. af förf.

Fig. 4. Grindastenen I.

ten af 990-talet ser sig tvungen att köpa fred af vikingarna mot en summa af 16000 pund. I följd af denna öfverenskom-

*Griutgarþr Æinriþi syniR
giarþu at faþur sniallan.
GupveR vaR væstr a Ænglandi
gialdi skifti,
borgiR a Saxlandi
sotti Karli:*

melse måste vikingarna draga bort ur England; de vända nu sina vapen mot andra land, Wales och Saxland, se ofvan s. 62 f.

Vid samma tid ha också saxiska historieskrifvare att berätta om allvarliga öfverfall af sjöröfvere på den tyska och frisiska nordsjökusten samt bygderna kring nedre och mellersta delarne af floderna Elbe och Weser. Adam af Bremen lämnar ungefär ett halft århundrade efter händelserna ifråga i

Från annat håll är detta versmått icke känt. Äfven å en annan sörmländsk sten, Kolundastenen, finner Brate, att inskriften bildar en strof af ny — från Grindastenens afvikande — typ, en typ som lika litet som Grindastrofen träffas å någon annan sten:

*þæiR sættu stæin syniR
þorkætils ok Fulku
hiar faþur ok moþur
æftiR giarþu drængila.*

Onekligen erbjuder inskrifternas ordföljd och stilisering åtskilliga egenheter, som synas afvika från hvad som sannolikt var normalt i tidens tal-språk och öfverensstämma med hvad man plär möta i vers, men afvikelserna från den nordiska versbyggnaden äro så betydande, att det torde vara välbetänkt att icke anta poetisk form förr än andra verser af samma originella bildning äro funna. De viktigaste afvikelserna från de strof-former vi f. ö. känna äro följande:

1. Växlingen af 6- och 4-stafviga rader är ej äljest säkert känd. De paralleler Brate anför från runstenar, *Runverser* s. 393, böra uppfattas som allitererad och äfven i viss mån rytmiserad prosa.

2. De enskilda värsladernas byggnad företer sådana abnormiteter som utvidgning med $\downarrow \simeq X$ eller $\downarrow \downarrow X$.

3. Alliterationen är på sina ställen skäligen svag. Äfven om på Kolundastenen *þæiR* antas vara betonadt och rimma med *þorkætils*, och likaledes *hiar* rimmar med *æftiR*, — hvilket sällan inträffar i fvn. —, så är det dock okänt i säkra 6-ledade versar, att endast en bistaf förekommer. Det skulle ju i så fall kunna inträffa, att, såsom i här föreliggande strof, sex (ja t. o. m. flera) stafvelser skiljde de allitererande ljuden från hvarandra, jfr också "Grindastrofens" alliteration. Med så stort afstånd mellan de rimmande uddljuden bör förnimmelsen af rim bli ringa eller ingen. Brate synes ha förbisettt detta, då han i *Fno. metrik* s. 71 a. 4. antar att alliterationens placering i versarnas början i Kolundastrofen rent af skulle vara en afsedd konstform.

Egendomligheterna i de ifrågavarande inskrifternas stilisering böra efter all sannolikhet förklaras på annat sätt än genom antagande af vers.

Kolunda-stenen intar i runologiskt afseende en märklig mellanställning mellan inskrifter af den svenska Rök-typen (t. ex. Kärnbostenen) och inskrifter med danska (vanliga) runor, hvilka senare i Södermanland som öfver-

sin andra boks 29:de och följande kapitel en öfersiktlig skildring af de åsyftade tilldragelserna.

“Vid denna tid¹ skall en sjöröfvarflotta — våra landsmän kalla dessa röfvar askomanner — ha landat i Saxland och förhärjat hela det friesiska och haduloiska kustområdet (Hadeln). När röfvarne sedan inträngde i Elbemyningen, seglade upp för floden och anföllo själfva hufvudlandet, samlade sig de saxiska stormännen och gingo, trots det de endast hade en obetydlig här, fienden till mötes vid Stade, hvilket är en

allt äljest utgöra det stora flertalet. Den företer nämligen en blandning af svenska runor och danska. Af de förra finna vi (jag bortser här naturligen från dem, som äro gemensamma för bägge run-raderna):

ı = R, ı̇ = s, h = u, k̇ = r (ṫ = l); af de senare
† = a, †̇ = n, R = r och ϕ = m.

Sist anförda runa är ju karakteristisk för de danska runornas äldre ske-de. Den förekommer i Sverige t. ex. på den ålderdomliga Högbystenen i Östergötland. Blandningen af de i Mälardalen och Östergötland under 800- och 900-talen brukade svenska runorna med de efter c:a år 1000 invandrande danska tyder på, att Kolunda-stenen är en af Södermanlands äldsta stenar, om man bortser från Kärnbo-stenen. I samma riktning pekar också det sätt hvarpå inskriften är anbrakt: i raka omedelbart intill hvarandra lagda rader, ett arrangemang som föregår den vanliga upplösningen i mer eller mindre fria slingor.

Grinda-stenen är efter all sannolikhet yngre än Kolunda-stenen. Detta framgår både af dess uteslutande bruk af danska runtyper och af det sätt hvarpå inskriften är anordnad. Emellertid torde den det oakadt vara en af de äldsta inom sin grupp, d. v. s. en af de äldsta bland det stora flertalet af Södermanlands runstenar, de med vanliga runor.

I regeln äro nämligen runristningarna i Södermanland ornamentalt behandlade. Åtminstone är en sådan behandling oftast afsedd. Grinda-stenen har inskriften anbrakt i två enkla, efter stenens konturer löpande, intill hvarandra lagda bågböjda band, hvars nedre ändar förbindas af tvärbalkar, som också bära inskriften. Endast korset är hållet i en mera dekorativ stil. I arrangemangernas enkelhet överensstämmer sålunda vår inskrift med den grupp af uppländska inskrifter som tillhöra tiden före Asmund, den äldste af de stora uppländska mästarna, hvilken torde ha börjat sin verksamhet omkring 1025, se *Uppland, skildring af land och folk* II s. 465 och 467 f. Grindamästaren har äfven åstadkommit ett par andra arbeten nämligen Eneby- och Glottra-stenarna i Runtuna socken. Detta framgår vid en jämförelse af de ornamenterade

¹ Adam har i föregående kapitel skildrat huru kung Heric i Sverige (= Erik Segersäll) eröfrat Danmark och drifvit kung Sven (tveskagg) i landsflykt.

välbelägen hamn och befäst ort vid Elbe. Drabbningen blef hård och minnesvärd, men dessvärre blott alltför olycklig; ty trots det striden å båda sidor fördes med manligt mod, befunnos de våra omsider vara underlägsna. De segrande svenskarna och danskarna nedhöggo saxarne till sista man. Markgreffe Sigafrid, greffe Thiadrich och andra framstående män togos tillfånga. Fienden slog deras händer i fjättrar, släpade dem till sina skepp och bundo där deras fötter med kädjor, hvar-

korsen, runtypernas bildning, inskriftens stilisering m. m., se *Bautil* 799 och 801. Den förra inskriften, som nu dessvärre är försvunnen, lyder på följande sätt:
: tusti : austin : þir : raistu : at : tuka : s<u>niR : kiarþu : at : san :
: faþur :|: snialan : och å andra sidan bör förmodligen läsas: : tuki :
ati : bu halfan¹ : krimulfu (=r) : iustam(?)² : ati : ha<D>fan : uþuli : d. ä.

Toste och Östen, de reste (vården) efter Toke, sönerna gjorde sin flinke fader den sista tjänsten. Toke egde halva byn (d. v. s. Eneby) och Grimulf i Ufsta?³ andra hälften på grund af odalrätt.

Glottra-stenen, *Bautil* 801, Liljegren 881, lyder:

: þuruþr : skirlauh : raistu : stain : at : faþur : san :|: snialan :
almkaut d. ä.

Torunn och Skirlög reste denna sten efter sin flinke fader Almgöt.

Eneby-stenens inskrift uppfattas delvis som vers af Bugge i Brate och Bugge *Runverser* s. 176. Senare delen af inskriften läses å anf. st. på helt annat sätt än ofvan skett och författarne ha icke observerat, att mästaren är den samma till denna sten som till Grinda-stenen. Det är orden:

s<u>niR kiarþu
at san faþur snialan

som fattas som två rader af en fornyröislagsstrof. Men detta är ju samma fras, som å Grinda-stenen lyder: sunir kiarþu at faþur snialan och där af Brate fördelas på ett helt annat metriskt schema, ehuru den bättre än Eneby-frasen passar in i en fornyröislagsstrof.

Otvungnast lösa sig såväl Kolunda- som Grinda- och Eneby-inskrifternas ellipser och upprepningar, som ge dem tycke af poetisk stilisering, om vi erinra oss, att — som jag ofvan framhållit — inskrifterna tillhöra de äldsta i Södermanland. De nämnda stenarnes mästare hade ännu icke stiftat bekantskap med, i hvarje fall icke senterat och upptagit det kortaste uttrycket för hvad en minnesinskrift borde meddela, den stilisering, som möter oss t. ex. å den ofvan återgifna Glottra-stenen, om också här ännu något obehändig, och sedermera blir den nära nog enarådande schablonen. Därför att Grindamästaren å Eneby-stenen icke efter tuka tillade faþur sin snialan, måste han

¹ *Bautil* har *ruharfan*, hvilket Liljegren nr 882 läser *Runarfan*.

² *Bautil* har : iu : atai :.

³ Ufsta är närmaste by till Grinda i Spelviks sn, ³/₄ fjärdingsväg norr om Eneby.

på de ostraffadt förhärjade hela landet. När emellertid markgrefve Sigafrid ensam bland fångarne lyckades nattetid fly med en fiskares hjälp, råkade sjöröfvarne i raseri och begynte skändligt misshandla de kvarvarande fångarna, i det de stympade händer och fötter på dem, afskuro dem näsorna och kastade de vanställda halfdöda i land. Bland dem voro flera förnämliga män, som länge öfverlefde den skymfliga behandling de fått undergå till skam för riket och en beklagansvärd anblick för enhver.

Kort därefter hämnades emellertid härtig Benno och markgrefve Sigafrid, hvilka skyndade till platsen med en här, för de motgångar saxarne lidit, och just de sjöröfvarne som landat vid Stade — såsom ofvan skildrats — blefvo slagna och deras härsmacht upprifven.

En annan afdelning af askomannerna hade lupit in i Wirraha (Weser) och där gjort strandhugg, hvarvid de utplundrade hela Haduloa (Hadeln) ända till Liestmona (Lesum). När

för att ange förhållandet mellan **tusti** och **austain** samt **tuki** inskjuta orden **sunir kiarþu at**. Å andra sidan brukar han å Grinda-stenen öfverflödigt **sunir** men utelämnar faderns namn **kuþuir**, hvilket därför måste sättas i spetsen för följande sats, där det emellertid icke omedelbart anger **kuþuir's** förhållande till resarne af stenen. Att **uk** utelämnats mellan **kriutkarþr** och **ainriþi** får icke heller uppfattas som betingadt af metriska hänsyn; samma egenhet möter oss i det obestriddt prosaiska partiet af Eneby-stenen och på Glottra-stenen.

Hvad slutligen Kolunda-inskriften¹ angår, så synes man böra sätta punkt efter **hiar**. Så blir **situ stin hiar** ett annat och ovanligare uttryck för **sættu stæin þænna**. **faþur auk muþur iftir kiarþu trikila** betyder: "de bevisade så sin fader och moder den sista tjänsten, som det anstår gode män"; jfr fvn. **gera eptir e-n** 'udføre hvad der paaligger den dodes efterladte at gjøre med hensyn til hans Begravelse', fsv. **æptirgærþ** 'gästabad som till den aflidnes minne anställes efter begrafningen'; i uttrycket torde och ligga hedrande af den dodes minne genom att resa en minnesvård. Men den angifna uppdelningen af texten gör antagandet af vers högst osannolikt. Ofvan har framhållits att rimmen äro betänkligt svaga. Obehändigheten i stilisering har också vållat att man ej får veta namnen på Torkels och Folkas söner.

¹ Jag kan icke ansluta mig till Neckels tolkning P. Br. Stev. Beitr. 34,380.

de med en stor hop fångar anländt till ett kärr vid namn Chlindesmor (Glinster Moor), upphunnos de af de våra och nedgjordes till sista man; deras antal uppgick till 20,000 man.

Från denna tid gjorde sjöröfvarne ofta fientliga infall i nämnda bygder. Alla Saxlands städer sväfvade i oafslätlig bäfvan, och själfva Bremen begynte till skydd uppföra en väldig vall. Gammalt folk erinna sig också hur ärkebiskop Libentius lät föra kyrkans dyrbarheter till prosteriet Buggin (Bücken). Så stor var skrällen i hela denna landsända. — — —“

Adam meddelar vidare att Erik segersäll blef döpt i Danmark, men också att hans nordiska sagesman, konung Sven Estridsson, omtalat för honom, att Erik återfallit till hedendomen, och han tillägger: "Men att han (= Erik) fört krig med (den tyske kejsaren) Otto III¹ och blifvit besegrad, har jag fått veta af andra — konungen (Sven Estridsson) har därom intet meddelat“.

En annan källa till de saxiska vikingatågens historia är Thietmars chronicon. Det är visserligen mindre öfversiktligt än Adam och behandlar endast en — visserligen viktig — fas, men till gengäld få vi en med händelserna samtida skildring af anfallet på Stade af en man, som så när själf blifvit en af hufvudpersonerna i dramat och därtill var nära befryndad med flera af de saxiska stormän, som omsider lyckades afvärja den hotande faran. Thietmar ger oss dessutom året för öfverfallet och t. o. m. datum för den för saxarna så olyckliga striden.

“Den 23 juni 994 ilade mina tre morbröder, Henrik, Udo och Sigifrid, med Ethelger och flera andra de sjöröfvare, som utplundrade deras land, till mötes med en flotta. I den därpå följande striden stupade grefve Udo, i det hans hufvud skildes från bålen: Henrik, Sigifrid och grefve Ethelger måste ge sig fångna och blefvo dessvärre bortförda af illgärningsmännen.

¹ Härmed syftar Adam uppenbarligen på de ofvan skildrade vikinganfallen af svenskar och danskar på tyska nordsjökusten, men han torde lika litet ha velat säga att Erik *personligen* deltagit i striderna som att Otto personligen ledt försvaret; jfr nedan s. 84.

Denna olycka blef snart genom ryktet känd bland de kristrogna. Hertig Bernhard, som bodde närmast olycksplatsen, skickade sändebud till röfvarna, erbjöd lösen för fångarna och anhöll om ett sammanträffande för en fredlig uppgörelse. De voro beredda därtill och förklarade sig gå in på ett fast fredsfördrag, dock endast mot en utomordentligt stor summa penningar“. Alla landets innebyggare från konungen till den stora allmänheten sammansköto med stor frikostighet de nödiga medlen. När vikingarna fått största delen af summan, lösgåfvo de alla fångarna, dock mot det att för de förnämligare af dem gåfvos gisslomän i stället. För Sigifrid erbjöds Thietmar, vår författare, som gisslan af sin mor, hvilken var angelägen att så snart som möjligt rädda brodern ur fångenskapen, men innan Thietmar hunnit inställa sig, hade Sigifrid fått tillfälle att fly. Vikingarne sätta efter den flyende, men han lyckas, visserligen med nätt nöd, komma undan. Under förföljandet lyckades emellertid vikingarna intränga i och bemäktiga sig Stethu (Stade). Till hämd för rymningen stympta vikingarne de i deras våld varande gisslomännen och kasta dem öfverbord. De räddas af sina anhöriga, och vikingarna drogo sina färde.

Som vi finna behandlas öfverfallet på Stade mera som en detalj i författarens släkthistoria, men det är trots en del stridiga uppgifter tydligt att det är fråga om samma vikingaöfverfall på Stade som ofvan skildrats af Adam.

Äfven andra lågtyska urkunder omnäma dessa vikingatåg — de flesta visserligen i största korthet. Annales qvedlingburgenses (*Monum. hist. Germ.: scriptores* III p. 72) anger lösesumman för de tillfångatagna grefvarna till 7,000 talenter (= pund) och uppger att inkräkterne voro nordmanni. Annales hildesheim. continuatio och Lamberti annal. contin. (ib. p. 90) nämna liksom An. qvedl. striden vid Stade, de förre säga att grefvarna gått fienden till mötes "iussu imperatoris".

Viktigare och mer omfattande upplysningar ger oss Thangmars Vita Bernwardi episc. hildesheim. (i *Monum. hist. Germ.*

III: 760). Hans berättelse börjar med att omtala, huru "Saxland till stor del affolkades genom sjöröfvares och andra barbarers¹ grymma anfall och låg hemfallet åt deras ständigt förnyade röfvertåg". De sätta sig under de efter det första anfall (994) närmast följande åren i besittning af Elbes stränder och tränga i Weserdalen på sina fartyg så djupt in i landet som till trakten af Hildesheim. Emellertid mötte de här en man som var dem vuxen: biskop Bernward. Genom fältslag och fästningsanläggningar — bl. a. på den plats som vikingarna gjort till sitt hufvudkvarter i dessa trakter: Wirinholt — lyckades han så småningom utmanövrera dem ur landet och för framtiden stänga detta för dem, så att "ab illo die summa pace ecclesie Christi reddita, ab omni hostili impetu Dei populus vivacissimi provisoris industria quietissime feriaret".

Från det dåvarande *Frislands* östra del saknar man för denna tid — tiden omkring år 1000 — nästan alla historiska underrättelser, men i Västfriesland — Zuiderzee-trakten — får man de sista påhålsningarna af de ovälkomna främlingarna åren 1006 och 1007, Blok *Geschiedenis van het nederlandsche volk* I, 130².

Jag har härmed gifvit en öfversikt af de saxiska källornas vittnesbörd om vikingatågen i Elbe- och Weser-dalarna under tiden omkring år 1000. Det återstår att kasta en blick på de nordiska källorna af första ordningen — de med händelserna helt eller nära samtidiga skaldekvädena. Skalden Skule Torstensson († inemot 1040) betecknar Olof Tryggvasons motståndare Erik Jarl som *frisa dolgr* (frisernas motståndare) i en dikt om slaget vid Svoldern som han författade på sin ålderdom, se F. Jónsson, *Oldnord. lit.-hist.* I. 568. — Hallfred vandrädaskald omtalar (se Hkr. I. 306) i *Oláfsdrápa*,

¹ Det är af uttrycket sjöröfvare och den trakt där de uppträda klart, att vi i Thangmars berättelse ha att göra med nordmän och samma nordmän som hos Adam och Tietmar, ej med slaver; jfr Steenstrup, *Norm.* III. 246,

² Arend, *Allgemeine geschiedenis des vaderlands* I. s. 39 f. förlägger vikingarnas sista uppträdande i nämnda bygder till 1010.

ett kväde som diktades 996 och behandlar Olof Tryggvasons bragder till år 995, att konungen härjat Saxland, Frisland, Valcheren och Flamländ, se F. Jónsson, anf. arb. I. 561. I Hkr. I. 306 ansätter denne forskare tiden för Olofs Saxlands-tåg till 990 i öfverensstämmelse med en uppgift i Hkrs prosa, att Olofs härnadståg varade i 4 år och gick från Venden öfver Frisland, Saxland, Flandern, Northumberland, Skotland, Man, Irland, Wales, Cumberland och Frankrike till Scillyöarna. där han skall ha antagit kristendomen. — Enligt Sighvat Tordssons uppgift i Vikingarvisur, Hkr. II. 14 härjar Olof den helige Kinnlima- eller Kinnheimasiöda — det nuvarande Nordholland. Detta skall ha inträffat år 1008 enligt F. Jónssons beräkning å anf. st.

Vi finna, att de nordiska källorna med hänsyn till den tid deras uppgifter beräknats afse ganska väl öfverensstämma med de västgermanska, i synnerhet då vi ta i betraktande, att den nordiska kronologien icke sällan hvilar på grunder, som äro så pass osäkra, att ett bestämdt angifvet årtal kan rätt afsevärdt understiga eller öfverskjuta det rätta. Det är tydligt af den påpekade öfverensstämmelsen, att under det senare skedd af vikingatågen i nordvästra Europa (c:a 975—1020) de trakter, hvarom här är fråga, endast under en relativt kort tid (c:a 994—1010) voro utsatta för sjöröfvarnas hemsökelser. Skalderna ge oss vidare namnen på några af de mest betydande ledarne för vikingaflottorna. Tyvärr ha de dock — hvilket ju f. ö. knappast var att vänta för den, som betänker de bevarade visornas fåtal och miliö — intet att förmäla om, hvilka de svenskar voro, som deltog i härfärderna till Saxland.

Vända vi då åter till de saxiska urkunderna för att vinna någon upplysning härom, så finna vi öfverhufvud uppgifter om svenskarna endast hos Adam, hvilken ju af författarna är den ende, som egde en sådan kännedom om Norden och de nordiska folken, att han verkligen kunde skilja dem från hvarandra och icke kallade dem i klump *dani*, *nordmanni* eller

rätt och slätt *pirati*. Adam anger nu — som vi ofvan sågo — att de vikingar som midsommartiden 994 anföllo Stade, voro svenskar och danskar. Han fogar härtill något längre fram i sin historia, att han af en annan sagesman än Sven Estridsson fått veta, att kung Erik fört krig mot kejsar Otto och besegrats. Af denna notis har Manitius *Deutsche Geschichte* 911—1125 s. 212 dragit den slutsatsen, att Erik segersäll själf anført vikingafloktan. Man torde emellertid svärligen ha rätt till att efter bokstafven tolka Adams ord, då vi ju veta, att icke heller kejsar Otto personligen deltagit i försvaret af kusterna, endast gifvit sina landshöfdingar order att möta fienderna. Erik segersäll bör vid denna tid ha varit tämligen till åren kommen; han aflider sannolikt 994 eller 995. Förmodligen böra Adams ord fattas så, att de flottor, som utlöpte på de första expeditionerna till Saxland, gjorde detta på Eriks order. Erik segersäll var vid denna tid i besittning af Danmark (se ofvan sid 77 n. 1!) och detta ger oss troligen förklaringen till att svenskar och danskar uppträda i förening vid anfallet på Stade. Svenska höfdingar innehade ju f. ö. under en stor del af 900-talet den viktiga danska handelsstaden Hedeby. Strider mellan Sven och sistnämnda höfdingar omtalas också af danska stenar (Wimmer, *Danske Runemindesmærker* I s. 106 ff).

Efter denna historiska öfverblick återvänder jag till Grinda-stenens inskrift. Jag har redan ofvan s. 77 noten antydtt, att stenens ornamentala behandling hänvisar den till det åldersskickt af runstenar, som i Uppland faller före år c:a 1025. I samma riktning pekar äfven inskriftens allmänna innehåll: det är just utmärkande för inskrifter af denna äldsta grupp (med danska runor), att till de stående uppgifterna, om hvem som reste stenen och öfver hvilken den är rest, fogas närmare meddelanden om någon af de nämnda personerna, hvar han bodde, hvilka hans närmaste märkligare fränder voro, hvilka företag han en gång haft del i, huru han dog o. s. v. Typiska i detta afseende äro de uppländska Bro-, Sälna- Ryssbyle- och Borresta-stenarna, se *Uppland, skildring af land och*

folk, II. s. 464. Till skedet c:a 1000—1025 hänvisar oss också en viss klumpighet och obehändighet i inskriftens formulering, se noten ofvan s. 78. En jämförelse med Kolundastenen, hvars egendomliga blandning af runtyper — svenska och danska — och anordning af inskriften i med hvarandra parallela, intill hvarandra liggande rader hänvisar till tiden c:a 1000 eller kanske t. o. m. till 990-talet, visar att Grinda-stenen är afgjordt yngre. Systerstenen från Eneby (af samme mästare) visar redan ansatser till ornamental behandling af runramen. Grindamästaren torde alltså tillhöra andra eller tredje decenniet af 1000-talet.

Vår inskrift säger icke, att Gudvir dog på sina härfärder. Sannolikt har han oskadd återvändt till hemmet. Ofvan har jag påpekat, att namnet på hans å inskriften först nämde son *Griutgard* icke är vare sig svenskt eller danskt, utan norskt (och isländskt), och förmodat, att Gudvir efter hemkomsten gift sig och uppkallat sin äldste son efter någon norsk vän, han förvärfvat i västerled. Om Gudvir som ung man drog i fält under 990-talets midt eller senare hälft, återkommer hem och gifter sig samt c:a 1020 dör efterlämnande vuxna söner, som visa sin fader, efter dåtidens sed, den sista tjänsten, bör han vid sin död varit omkring 45 år.

Dessa beräkningar innehålla visserligen åtskilligt hypotetiskt, men som ett fast resultat af den föregående undersökningen torde ha framgått, att Grinda-stenens inskrift åsyftar vikingatågen i England och Saxland omkring år 1000. Och det synes mig vara i hög grad sannolikt, att det just är fråga om de af Adam o. a. skildrade öfverfallen på Saxland vid 990-talets midt, ett resultat som jag redan tidigare publicerat i *Runorna i Sverige, grundlinier till föreläsningar*, Uppsala 1907, s. 16 f.